

УДК 339.137.2:658

Н. І. Демчук,  
 д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,  
 Дніпровський державний аграрно-економічний університет  
 ORCID ID: 0000-0003-1454-0430

Л. С. Безугла,  
 к. н. держ. упр., доцент, доцент кафедри маркетингу,  
 Дніпровський державний аграрно-економічний університет  
 ORCID ID: /0000-0002-6520-4325

О. В. Ткаліч,  
 к. е. н., доцент кафедри економіки,  
 Дніпровський державний аграрно-економічний університет  
 ORCID ID: 0000-0002-0783-8020

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.11.111

## ВНУТРІШНЯ ТОРГІВЛЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

N. Demchuk,  
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,  
 Dnipro State Agrarian and Economic University

L. Bezugla,  
 PhD in Public Administration, Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University

O. Tkalich,  
 PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

### DOMESTIC TRADE IN UKRAINE: STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

**У статті досліджено стан розвитку внутрішньої торгівлі в Україні. Аналізуються тенденції та проблеми розвитку роздрібної та оптової торгівлі. На основі цього визначено, що в структурі обсягу виробленої продукції частка оптової та роздрібної торгівлі протягом досліджуваного періоду зростає однак, спостерігалося її зменшення. Здійснено аналіз виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. На цій основі визначено вузькі місця у їх розвитку та окреслено основні проблеми. Наголошено, що з позицій системного підходу внутрішню торгівлю можна і потрібно розглядати як соціально-економічну систему, в основі діяльності якої лежать потреби людей, задоволення яких забезпечується шляхом пропозиції і реалізації широкого та глибокого асортименту товарів народного споживання, який формується завдяки узгодженій взаємодії підгалузей оптової і роздрібної торгівлі. Разом з тим, у галузі торгівлі, яка в Україні демонструє динамічне зростання як обсягів реалізації товарів, так і фінансових показників торговельно-господарської діяльності.**

**The article analyzes the state of development of domestic trade in Ukraine. The tendencies and problems of development of retail and wholesale trade are analyzed. On the basis of this, it is determined that the share of wholesale and retail trade in the structure of the volume of manufactured goods increased during the investigated period, however, and its decrease was observed. The analysis of production and distribution of gross domestic product by types of economic activity was carried out. On this basis, bottlenecks are identified in their development and the main problems are outlined. It is emphasized that from the point of view of a systematic approach, domestic trade can and should be considered as a socio-economic system, the basis of which is the needs of people, whose satisfaction is ensured by proposing and implementing a wide and deep assortment of consumer goods, which is formed due to the co-ordinated interaction of sub-sectors of wholesale and retail trade. At the same time, in the trade sector, which in Ukraine shows a dynamic growth both in sales volumes and financial indicators of trade and economic activity.**

**He lack of a strategic approach to solving the saturation of the domestic market due to an appropriate increase in domestic production through the development of import-substitute products leads to the formation of a high dependence of the domestic market on imports, as well as the need to increase exports to cover the current account deficit of the balance of payments. The openness of the national economy strengthens the vulnerability of the domestic market to fluctuations in the external environment and unfavorable world trends. Consequently, there is a need to reduce the import dependence of commodity markets, to create conditions for reducing dependence on the situation of external markets, to ensure the positive impact of imports on production, strengthening on this basis the competitiveness of the domestic economy.**

***Significant imbalances in the development of the domestic market as a result of the exacerbation of the situation in eastern Ukraine, a significant devaluation of the hryvnia against the US dollar. This is manifested primarily in: the crazy fall in the indices of production of the basic industries of the economy in 2015; decrease in wholesale and retail turnover due to lower purchasing power of the population; a significant increase in prices for foodstuffs, transport, housing and communal services, agricultural products, non-food products, medicines; complex financial and economic conditions of the economy, the crisis in the financial and credit sector has led to a significant congestion of business entities in the middle of the country.***

*Ключові слова: внутрішня торгівля, роздрібна торгівля, оптова торгівля, оптовий товарооборот, роздрібний товарооборот.*

*Key words: domestic trade, retail trade, wholesale trade, wholesale trade turnover, retail trade turnover.*

## ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поглиблення ринкових процесів і розширення товарно-грошових відносин обумовлює зростання ролі торгівлі в реалізації міжгалузевого обороту, забезпеченні завершальної стадії процесу відтворення суспільного продукту, задоволенні виробничих й особистих потреб, внаслідок чого зростають вимоги до основоположних принципів організації, механізму функціонування, системи управління, інфраструктури торгівлі.

Торговельна діяльність відіграє ключову роль у просуванні товарів від виробника до споживача шляхом передавання права власності на товари. Розвиток торговельної мережі є одним з показників стану розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів.

Розвиток торговельної мережі є одним із показників стану розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. За таких умов зазнають зміни пріоритети економічних і товарних відносин України, що потребує адаптації внутрішнього ринку до міжнародних вимог для забезпечення внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності.

## АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний стан та перспективи розвитку внутрішньої торгівлі України аналізувалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: І. Височин, А. Даниленко, Л. Дейнеко, Я. Жаліло, О. Кавун, Ю. Кіндзерський, Н. Магас А. Мазаракі, О. Мазур, І. Лазебна, В. Лагутін, В. Точилін, Н. Трішкіна та інші.

## МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз сучасного стану розвитку внутрішньої торгівлі України та обґрунтування перспектив розвитку, спрямованих на активізацію цього процесу.

## ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах євроінтеграційних прагнень України, незважаючи на труднощі соціально-економічного й політичного характеру, торговельна діяльність залишається однією з ключових галузей національної економіки.

Упродовж 2001—2016 рр. економічне зростання в Україні характеризувалося нестабільністю, суттєвим зниженням реальних темпів у 2005 і 2008 рр., кризовим спадом у 2009 р., наростаючим падінням ВВП починаючи з 2013 р. та поступовим пошкваленням у 2016 р. Падіння промислового виробництва у 2009 р. зумовлено наслідками світової фінансово-економічної кризи. В 2015 р. спостерігається падіння, що було зумовлене скороченням

зовнішнього і внутрішнього попиту на товари та послуги та зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій.

У сфері внутрішньої торгівлі функціонують специфічні економічні відносини, на основі яких установлюється особлива ринкова форма зв'язку між виробництвом і споживанням, забезпечується реалізація товарів і вартості. Зазвичай логічним завершенням процесу товарного виробництва є реалізація товарів на ринку [2].

Зростання обсягів внутрішнього продукту за видами економічної діяльності свідчать дані таблиці 1.

Так, обсяг виробленої продукції промисловими підприємствами збільшився за досліджуваний період на 652,6 млрд грн, що становить 0,62 в.п., які займають найбільшу питому вагу від 33,23% в 2013 році до 33,86% в 2016 році. Найбільше збільшили обсяги виробленої продукції сільськогосподарські підприємства на 3,07 в.п., що свідчить про розвиток сільського господарства в Україні. Питома вага підприємств інших видів економічної діяльності в загальному обсязі зменшилася упродовж 2013—2016 рр. від 0,08 в.п. (оптова та роздрібна торгівля) до 1,21 в.п. (фінансова та страхова діяльність).

В Україні складна економічна і політична ситуація, але внутрішня торгівля розвивається і в такий складний час для держави. Негативні (позитивні) зміни основних соціально-економічних показників зумовлені несприятливими умовами розвитку економіки України. Це простежується на основі динаміки індексу фізичного обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис. 1).

Отже, офіційна статистика свідчить про загальну тенденцію до збільшення індексу фізичного обсягу ВВП в Україні впродовж останніх дев'ять років, що становить 0,01 в.п. з 2013 по 2015 рр. спостерігається негативна тенденція зміни індексів виробленої продукції, що пояснюється відсутністю інфраструктури сполучення з Донецькою та Луганською областями, а також загостренням відносин із Росією, що призвело до скорочення замовлень у промисловості.

З позицій системного підходу внутрішню торгівлю можна і потрібно розглядати як соціально-економічну систему, в основі діяльності якої лежать потреби людей, задоволення яких забезпечується шляхом пропозиції і реалізації широкого та глибокого асортименту товарів народного споживання, який формується завдяки узгодженій взаємодії підгалузей оптової і роздрібною торгівлі. Водночас у галузі торгівлі, яка в Україні демонструє динамічне зростання як обсягів реалізації товарів, так і фінансових показників торговельно-господарської діяль-

**Таблиця 1. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності**

Вид економічної діяльності	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Сільське, лісове та рибне господарство	315,6	9,89	381,2	11,37	558,8	13,34	655,6	12,96
Промисловість	1060,0	33,23	1131,9	33,75	1392,3	33,24	1712,6	33,86
Будівництво	174,2	5,46	162,6	4,85	188,6	4,50	240,3	4,75
Оптова та роздрібна торгівля	409,4	12,84	443	13,21	549,2	13,11	645,2	12,76
Транспорт	231	7,24	217,3	6,48	295,6	7,06	341,9	6,76
Фінансова та страхова діяльність	106,3	3,33	116,8	3,48	107,8	2,57	107,6	2,13
Освіта	112,8	3,54	106,3	3,17	119,9	2,86	132,8	2,63
Інші види економічної діяльності	780,30	24,46	794,9	23,70	977	23,32	1222,3	24,16
Всього	3189,60	100,0	3354	100,0	4189,2	100,0	5058,3	100,0

Джерело: сформовано автором за даними [7].

ності, у 2011—2017 рр. спостерігається суттєве згортання економічної активності, що проявилось, насамперед, у зменшенні обсягів реалізації товарів, які відображаються показником роздрібно-товарообороту.

Слід відзначити, що в структурі обсягу виробленої продукції частка оптової та роздрібно-торгівлі протягом 2011—2017 рр. зросла з 2131,7 млрд грн до 3310,3 млрд грн, однак у 2014 р. спостерігалось зменшення її частки до 2317,4 млрд грн порівняно з 2013 р. (табл. 2).

З таблиці 2 видно, що лише за 2014 р. обсяги роздрібно-товарообороту торгівлі в Україні скоротилися з 1175,3 млрд грн. до 815,3 млрд грн, тобто відбулося зменшення обсягів на 30,6%. Товарна структура оптового товарообігу торговельних підприємств у 2011—2017 рр. зазнала суттєвих змін, оскільки збільшилася на 72,37%.

Одним із важливих аспектів дослідження структури товарообігу є дослідження частки споживчих товарів, вироблених на території України. Досліджувані показники дають змогу частково оцінити експансію імпортованих товарів на території України та виявити ті види діяльності, які неспроможні задовольнити внутрішній попит конкурентоспроможною вітчизняною продукцією [3].

Зростання й удосконалення внутрішнього ринку значною мірою залежать від динамічного та ефективного розвитку торгівлі вітчизняними товарами широкого вжитку. В Україні сформувався специфічний трисегментний внутрішній ринок: організований ринок, який охоплює облікований товарообіг зареєстрованих торговельних підприємств; ринок фізичних осіб — приватних підприємців, який охоплює дрібнооптову і дрібно-роздрібну мережу; тіньовий сегмент, який включає незареєстровану мережу торгівлі [5].

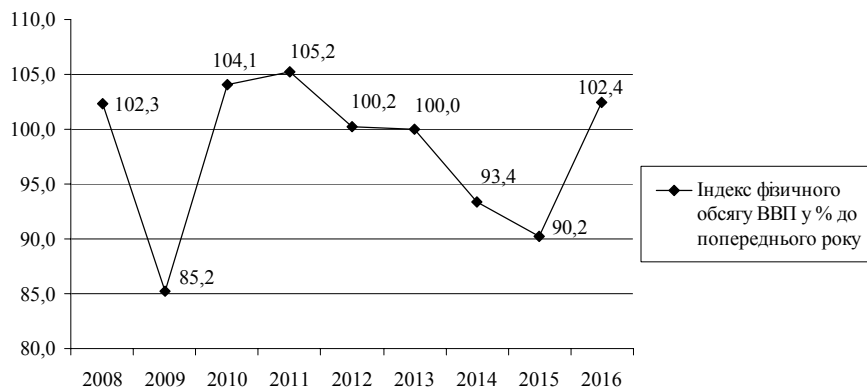
Відсутність стратегічного підходу до вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку за рахунок відповідного збільшення обсягів внутрішнього виробництва на основі розвитку імпортозамінної продукції призводить до формування високої залежності внутрішнього ринку від імпорту, а також до необхідності нарощування експорту для покриття дефіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу. Відкритість національної еко-

номіки закріплює вразливість внутрішнього ринку від коливань зовнішньої кон'юнктури та несприятливих світових тенденцій. Отже, виникає потреба у зниженні імпортозалежності товарних ринків, створенні умов для зниження залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків, забезпеченні позитивного впливу імпорту на виробництво, зміцненні на цій основі конкурентоспроможності вітчизняної економіки [2].

За таких умов необхідним є вжиття заходів, спрямованих на підтримку українських товаровиробників на внутрішньому ринку України. Основна увага має приділятися стимулюванню споживчого попиту на вітчизняні товари та створенню необхідної нормативно-правової бази для забезпечення їх доступності для населення. Поряд із прямими заходами стимулювання споживчого попиту (зростанням реальних доходів населення) слід розробити інструменти непрямого, зокрема через вплив на уподобання споживачів шляхом пропаганди вітчизняних товарів [1].

Значні дисбаланси розвитку внутрішнього ринку внаслідок загострення ситуації на сході України, значної девальвації курсу гривні відносно долара США. Це проявляється насамперед у:

- шалених падіннях індексів виробництва базових галузей економіки у 2015 році;
- зниження оптового та роздрібно-товарообороту, через зниження купівельної спроможності населення;
- високої залежності національної економіки від обсягів імпорту товарів, які в свою чергу через прив'язку до долара США негативно впливають на інфляційні



**Рис. 1. Динаміка індексу фізичного обсягу ВВП України**

Джерело: сформовано авторами за даними [7].

процеси в країні; постає необхідність у розвитку вітчизняних виробників товарів та послуг;

— значному зростанні цін на продовольчі товари, транспорт, житлово-комунальні послуги, продукцію сільського господарства, непродовольчі товари, лікарські засоби;

— складні фінансово-економічні умови господарювання, криза у фінансово-кредитній сфері призвели до значного скорення суб'єктів господарювання в середині країни, а це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету; збільшення кількості безробітних, які звернуться в органи соціального захисту населення і це ще додатковий тягар для бюджету країни; зменшення національного виробництва товарів та послуг; непогащенні значної кількості кредитних грошей фінансовій сфері, яка і так переживає важкі часи [4].

Удосконалення розвитку системи внутрішньої торгівлі України можливе з прийняттям ЗУ "Про внутрішню торгівлю", альтернативна редакція якого розроблена групою незалежних експертів та представників суб'єктів торговельної діяльності [6]. Усе вищезначене підкреслює безперечно значущість концептуальних підходів до розвитку системи внутрішньої торгівлі в умовах трансформаційних перетворень.

### ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Підсумовуючи вищезазначене необхідно наголосити, що існують певні проблеми в торгівлі, а саме її розвиток в Україні відбувається хаотично, без належного нормативно-правового регулювання. Таким чином, органам державного управління необхідно зконцентрувати зусилля на подолання дисбалансів розвитку внутрішньої торгівлі, оскільки чим вищий розвиток внутрішньої торгівлі тим вищі темпи розвитку економіки країни.

Отже, з метою практичного внутрішньої торгівлі необхідним є проведення подальшого наукового дослідження у напрямі інтенсифікації впливу чинників. Організації бізнес-процесів, що передбачає пов'язаність управління результатами діяльності підприємств торгівлі з механізмами реалізації системи продажів товарів.

#### Література:

1. Височин І.В. Роздрібний товарооборот підприємств як індикатор соціально-економічного розвитку / І.В. Височин // Економіка України. — 2013. — № 7 (620). — С. 34—43.
2. Давиденко С.В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С.В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. — 2006. — № 1. — С. 93—101.
3. Жаліло Я.А. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я.А. Жа-

**Таблиця 2. Товарооборот внутрішньої торгівлі у 2011—2017 роках (у млрд грн)**

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до 2011 р.
Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі	1107,3	1093,3	1074,8	988,0	1244,2	1556,0	1908,7	172,37
Оборот роздрібною торгівлі	685,7	812,1	888,8	901,9	1031,7	1175,3	815,3	118,90
у тому числі роздрібний товарооборот підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі	338,7	392,6	420,1	427,5	487,6	556,0	586,3	173,10
Всього	2131,7	2298	2383,7	2317,4	2763,5	3287,3	3310,3	155,29

Джерело: сформовано авторами за даними [7].

ліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліло. — К.: НІСД, 2014. — 132 с.

4. Магас Н.В. Сучасний стан і перспективи розвитку внутрішнього ринку України / Н.В. Магас // Ефективна економіка. — № 9. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4317>

5. Мазаракі А. Ринок споживчих товарів в Україні: посткризові тенденції / А. Мазаракі, В. Лагутін // Економіка України. — 2011. — № 9. — С. 17—26.

6. Проект Закону України "Про внутрішню торгівлю": альтернативна редакція [Електронний ресурс] // Академія аналітичний центр. — 2011. — Режим доступу: [www.academia.org.ua](http://www.academia.org.ua)

7. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України; За редакцією І.Є. Вернера. — К., 2018. — 540 с.

#### References:

1. Vysochyn, I.V. (2013), "Retail turnover of enterprises as an indicator of socio-economic development", *Ekonomika Ukrainy*, vol. № 7 (620), pp. 93—101.
2. Davydenko, S.V. (2006), "Influence of expansion of the internal market on economic growth of Ukraine", *Stratehichni priorytety*, vol. № 7 (620), pp. 34—43.
3. Zhailo, Ya.A., Kononenko, K.A. and Yablons'kyj, V.M. (2014), *Systemna kryza v Ukraini: peredumovy, ryzyky, shliakhy podolannia* [Systemic crisis in Ukraine: preconditions, risks, ways of overcoming], NISD, Kyiv, Ukraine.
4. Mahas, N.V. (2015), "Current state and prospects of development of the domestic market of Ukraine", *Efektynna ekonomika*, [Online], vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4317> (Accessed 28 May 2019).
5. Mazaraki, A. and Lahutin, V. (2011) "The consumer goods market in Ukraine: post-crisis trends", *Ekonomika Ukrainy*, vol. № 9, pp. 17—26.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018), "Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2017 rik", p. 540.
7. Alternative version (2011), "The draft law of Ukraine "On the domestic trade", *Akademiia analitychnyi tsentr*, [Online], available at: <http://www.academia.org.ua> (Accessed 23 May 2019).

Стаття надійшла до редакції 31.05.2019 р.